THE AYURVEDIC PHARMACOPOEIA OF INDIA

PART - II (FORMULATIONS)
VOLUME - II

First Edition

Appendix-9,10,11

सत्यमेव जयते

GOVERNMENT OF INDIA
MINISTRY OF HEALTH AND FAMILY WELFARE
DEPARTMENT OF AYURVEDA, YOGA & NATUROPATHY, UNANI, SIDDHA AND HOMOEOPATHY,
NEW DELHI
2008

CONTENTS

APPENDIX – 9. Classical Ayurvedic References 293

APPENDIX – 10. List of Single Drugs used in Formulations, with Latin Nomenclature 316

10.1 List of Single Drugs of Animal origin used in Formulations, with equivalent English name 316

10.2 List of Single Drugs of metal /mineral origin used in Formulations, with equivalent English name 316

10.3 List of Single Drugs of plant origin used in Formulation, with Latin Nomenclature 317

APPENDIX – 11. Bibliography 32

APPENDIX - 9
Classical Ayurvedic References

1 : 1 ABHAYĀRIṢṬA (अभयारिष्ट) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Arśorogādhikāra ; 105-110)

अभयायास्तुलामेकां मृद्वीकाऽर्द्धतुलां तथा ।
विडङ्गस्य दशपलं मधूककुसमस्य च ।। 105 ।।
चतुर्द्रोणे जले पक्त्वा द्रोणमेवावशेषयेत् ।
शीतीभूते रसे तस्मिन् पूते गुडतुलां क्षिपेत् ।। 106 ।।
श्वदंष्ट्रां त्रिवृतां धान्यं धातकीमिन्द्रवारुणीम् ।
चव्यं मधुरिकां शुण्ठीं दन्तीं मोचरसं तथा ।। 107 ।।
पलयुग्ममितं सर्वं पात्रे महति मृण्मये ।
क्षिप्त्वा संरुध्य तत्पात्रं मासमात्रं निधापयेत् ।। 108 ।।
ततो जातरसं ज्ञात्वा परिस्राव्य रसं नयेत् ।
बलं कोष्ठञ्च वह्निञ्च वीक्ष्य मात्रां प्रयोजयेत् ।। 109 ।।
अर्शांसि नाशयेच्छीघ्रं तथाष्टावुदराणि च ।
वर्चोमूत्रविबन्धघ्नो वह्निं सन्दीपयेत् परम् ।। 110 ।।
(भैषज्यरत्नावली, अर्शोरोगाधिकार ; 105-110)

1 : 2 AMṚTĀRIṢṬA (अमृतारिष्ट) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Jvarādhikāra ; 690-693)

अमृतायाः पलशतं दशमूल्यास्तथैव च ।
पादावशिष्टं पक्त्वा च चतुर्द्रोणे जले भिषक् ।। 690 ।।
गुडस्य त्रितुलाः सिद्धे क्वाथे शीते क्षिपेत्पुनः ।
अजाज्याः षोडशपलं द्विपलं रक्तपुष्पकम् ।। 691 ।।
सप्तच्छदं तथा व्योषं नागकेशरमब्दकम् ।
कट्वीप्रतिविषे वत्सबीजञ्च पलसम्मितम् ।। 692 ।।
सर्वमेकीकृतं भाण्डे निदध्यान्मासमात्रकम् ।
अमृतारिष्ट इत्येष प्रोक्तो ज्वरकुलान्तकृत् ।। 693 ।।
(भैषज्यरत्नावली, ज्वराधिकार ; 690-693)

1 : 4 ARAVINDĀSAVA (अरविन्दासव) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Bālarogādhika ; 185-189)

अरविन्दमुशीरञ्च काश्मरीं नीलमुत्पलम् ।
मञ्जिष्ठैला बलामांसीरम्बुदं शारिवां शिवाम् ।। 185 ।।
बिभीतकवचाधात्रीः शटीं श्यामां सनीलिनीम् ।
पटोलं पर्पटं पार्थं मधूकं मधुकं मुराम् ।। 186 ।।
पलमानेन संगृह्य द्राक्षायाः पलविंशतिम् ।
धातकीं षोडशपलां जलद्रोणद्वये क्षिपेत् ।। 187 ।।
शर्करायास्तुलां तत्र तुलार्द्धं माक्षिकस्य च ।
मासं संस्थापयेद् भाण्डे मृत्तिकापरिनिर्मिते ।। 188 ।।
बालानां सर्वरोगघ्नो बलपुष्ट्यग्निवर्धनः ।
अरविन्दासवः प्रोक्त आयुष्यो ग्रहदोषहृत् ।। 189 ।।
(भैषज्यरत्नावली, बालरोगाधिकार ; 185-189)

1 : 5 AŚOKĀRIṢṬA (अशोकारिष्ट) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Strīrogādhikāra ; 114-117)

अशोकस्य तुलामेकाञ्चतुर्द्रोणे जले पचेत् ।
पादशेषे रसे पूते शीते पलशतद्वयम् ।। 114 ।।
दद्यात् गुडस्य धातक्याः पलषोडशिकं मतम् ।
अजाजीं मुस्तकं शुण्ठीं दार्व्युत्पलफलत्रिकम् ।। 115 ।।
आम्रास्थि जीरकं वासां चन्दनञ्च विनिक्षिपेत् ।
चूर्णयित्वा पलांशेन ततो भाण्डे निधापयेत् ।। 116 ।।
मासादूर्ध्वञ्च पीत्वैनमसृग्दररुजां जयेत् ।
ज्वरञ्च रक्तपित्तार्शोमन्दाग्नित्वमरोचकम् ।। 117 ।।
मेहशोथारुचिहरस्त्वशोकारिष्टसंज्ञितः ।।
(भैषज्यरत्नावली, स्त्रीरोगाधिकार ; 114-117)

1 : 6 AŚVAGANDHĀDYARIṢṬA (अश्वगन्धाद्यरिष्ट) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Mūrcchādhikāra ; 13-19)

तुलाद्र्धं चाश्वगन्धाया मुसल्याः पलविंशतिः ।
मञ्जिष्ठाया हरीतक्या रजन्योर्मधुकस्य च ।। 13 ।।
रास्नाविदारीपार्थानां मुस्तकत्रिवृतोरपि ।
भागान् दशपलान् दद्यादनन्ताश्यामयोस्तथा ।। 14 ।।

चन्दनद्वितयस्यापि वचायाश्चित्रकस्य च ।
भागानष्टपलान् क्षुण्णानष्टद्रोणेऽम्भसः पचेत् ।। 15 ।।
द्रोणशेषे कषायेऽस्मिन् पूते शीते प्रदापयेत् ।
धातक्याः षोडशपलं माक्षिकस्य तुलात्रयम् ।। 16 ।।
व्योषं तु द्विपलं ग्राह्यं त्रिजातकचतुष्पलम् ।
चतुष्पलं प्रियङ्गोश्च द्विपलं नागकेशरम् ।। 17 ।।
मासादूर्ध्वं पिबेदेनं कर्षैपीपरिमाणतः ।
मूर्च्छामपस्मृतिं शोषमुन्मादमपि दारुणम् ।। 18 ।।
कार्श्यमर्शांसि मन्दत्वमग्नेर्वातभवान् गदान् ।
अश्वगन्धाद्यरिष्टोऽयं पीतो हन्यादसंशयम् ।। 19 ।।
(भैषज्यरत्नावली, मूर्च्छाधिकार ; 13-19)

1 : 3 BABBŪLĀRIṢṬA (बब्बूलारिष्ट) (AFI, Part-II)

(Śārṅgadharasaṁhitā, Madhyamakhaṇḍa, Adhyāya 10 ; 66-68$^{1}/_{2}$)

तुलाद्वयं तु बब्बूल्याश्चतुर्द्रोणे जले पचेत् ।
द्रोणशेषे रसे शीते गुडस्य च तुलां क्षिपेत् ।। 66 ।।
धातकीं षोडशपलां कृष्णां च द्विपलां तथा ।
जातीफलानि कङ्कोलमेलात्वक्पत्रकेशरम् ।। 67 ।।
लवङ्गं मरिचं चैव पलिकान्युपकल्पयेत् ।
मासं भाण्डे स्थितस्त्वेष बब्बूलारिष्टको जयेत् ।। 68 ।।
क्षयं कुष्ठमतीसारं प्रमेहश्वासकासकम् ।
(शाङ्र्गधरसंहिता, मध्यमखण्ड, अध्याय 10 ; 66-68$^{1}/_{2}$)

1 : 24 BALĀRIṢṬA (बलारिष्ट) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Vātavyādhyadhikāra ; 569-572)
बलाश्वगन्धयोर्ग्राह्यं पृथक् पलशतं शुभम् ।
चतुर्द्रोणे जले पक्त्वा द्रोणमेवावशेषयेत् ।। 569 ।।
शीते तस्मिन् रसे पूते क्षिपेद् गुडतुलात्रयम् ।
धातकीं षोडशपलां पयस्यां द्विपलांशिकाम् ।। 570 ।।
पञ्चाङ्गुलपलद्वन्द्वं रास्नामेलां प्रसारणीम् ।
देवपुष्पमुशीरञ्च श्वदंष्ट्राञ्च पलांशिकाम् ।। 571 ।।
मासं भाण्डे स्थितस्त्वेष बलारिष्टो महाफलः ।
हन्त्युग्रान् वातजान् रोगान् बलपुष्ट्यग्निवर्धनः ।। 572 ।।
(भैषज्यरत्नावली, वातव्याध्यधिकार ; 569-572)

1 : 18 DAŚAMŪLĀRIṢṬA (दशमूलारिष्ट) (AFI, Part-I)

(Śārṅgadharasaṁhitā, Madhyamakhaṇḍa, Adhyāya ; 10 ; 78-92)

दशमूलानि कुर्वीत भागैः पञ्चपलैः पृथक् ।। 78 ।।
पञ्चविंशत्पलं कुर्याच्चित्रकं पौष्करं तथा ।
कुर्याद्विंशत्पलं लोध्रं गुडूची तत्समा भवेत् ।। 79 ।।
पलैः षोडशभिर्धात्री रविसंख्यैर्दुरालभा ।
खदिरो बीजसारश्च पथ्या चेति पृथक्पलैः ।। 80 ।।
अष्टभिर्गणितैः कुष्ठं मञ्जिष्ठा देवदारु च ।
विडङ्गं मधुकं भार्गी कपित्थोऽक्षः पुनर्नवा ।। 81 ।।
चव्यं मांसी प्रियंगुश्च सारिवा कृष्णजीरकम् ।
त्रिवृता रेणुकं रास्ना पिप्पली क्रमुकः शठी ।। 82 ।।
हरिद्रा शतपुष्पा च पद्मकं नागकेशरम् ।
मुस्तमिन्द्रयवः शृङ्गी जीवकर्षभकौ तथा ।। 83 ।।
मेदा चान्या महामेदा काकोल्यौ ऋद्धिवृद्धिके ।
कुर्यात्पृथग्द्विपलिकान्पचेदष्टगुणे जले ।। 84 ।।
चतुर्थांशं शृतं नीत्वा मृद्भाण्डे सन्निधापयेत् ।
ततः षष्टिपलां द्राक्षां पचेन्नीरे चतुर्गुणे ।। 85 ।।
त्रिपादशेषं शीतं च पूर्वक्वाथे शृतं क्षिपेत् ।
द्वात्रिशंत्पलिकं क्षौद्रं दद्याद्गुडचतुःशतम् ।। 86 ।।
त्रिंशंत्पलिकं धातक्याः कंकोलं जलचन्दनम् ।
जातीफलं लवङ्गं च त्वगेलापत्रकेशरम् ।। 87 ।।
पिप्पली चेति सञ्चूर्ण्य भागैर्द्विपलिकैः पृथक् ।
शाणमात्रां च कस्तूरीं सर्वमेकत्र निक्षिपेत् ।। 88 ।।
भूमौ निखातयेद्भाण्डं ततो जातरसं पिबेत् ।
कतकस्य फलं क्षिप्त्वा रसं निर्मलतां नयेत् ।। 89 ।।
ग्रहणीमरुचिं श्वासं कासं गुल्मं भगन्दरम् ।
वातव्याधिं क्षयं छर्दिं पाण्डुरोगं च कामलाम् ।। 90 ।।
कुष्ठान्यर्शांसि मेहांश्च मन्दाग्निमुदराणि च ।
शर्करामश्मरीं मूत्रकृच्छ्रं धातुक्षयं जयेत् ।। 91 ।।
कृशानां पुष्टिजननो वन्ध्यानां गर्भदः परः ।
अरिष्टो दशमूलाख्यस्तेजःशुक्रबलप्रदः ।। 92 ।।
(शाङ्र्गधरसंहिता, मध्यमखण्ड, अध्याय 10 ; 78-92)

1 : 20 DRĀKṢĀRIṢṬA (द्राक्षारिष्ट) (AFI, Part-I)

(Śārṅgadharasaṁhitā, Madhyamakhaṇḍa, Adhyāya 10 ; 69-72$^{1}/_{2}$)

द्राक्षातुलाऽर्द्धं द्विद्रोणे जलस्य विपचेत्सुधीः ।। 69 ।।
पादशेषे कषाये च पूते शीते विनिक्षिपेत् ।
गुडस्य द्वितुलां तत्र त्वगेलापत्रकेशरम् ।। 70 ।।
प्रियंगुर्मरिचं कृष्णा विडङ्गं चेति चूर्णयेत् ।
पृथक्पलोन्मितैर्भागैस्ततो भाण्डे निधापयेत् ।। 71 ।।
समन्ततो घट्टयित्वा पिबेज्जातरसं ततः ।
उरःक्षतं क्षयं हन्ति कासश्वासगलामयान् ।। 72 ।।
द्राक्षारिष्टाह्वयः प्रोक्तो बलकृन्मलशोधनः ।
(शाङ्र्गधरसंहिता, मध्यमखण्ड, अध्याय 10 ; 69-72$^{1}/_{2}$)

1 : 1 DRĀKṢĀSAVA (द्राक्षासव) (AFI, Part-II)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Arśorogādhikāra ; 1-5)

द्राक्षापलशतं दत्त्वा चतुर्द्रोणेऽम्भसः पचेत् ।
द्रोणशेषे रसे तस्मिन् पूते शीते प्रदापयेत् ।। 1 ।।
शर्करायास्तुलां दत्त्वा तत्तुल्यं मधुनस्तथा ।
पलानि सप्त धातक्याः स्थापयेदाज्यभाजने ।। 2 ।।
जातीलवङ्गकक्कोललवलीफलचन्दनैः ।
कृष्णात्रिगन्धसंयुक्तैर्भागैरर्द्धपलांशकैः ।। 3 ।।
त्रिसप्ताहाद् भवेत् पेयं तस्य मात्रा यथाबलम् ।
नाम्ना द्राक्षासवो ह्येष नाशयेद् गुदकीलकान् ।। 4 ।।
शोषारोचकहृत्पाण्डुरक्तपित्तभगन्दरान् ।
गुल्मोदरकृमिग्रन्थिक्षतशोषज्वरान्तकृत् ।
वातपित्तप्रशमनः शस्तश्च बलवर्णकृत् ।। 5 ।।
(भैषज्यरत्नावली, अर्शोरोगाधिकार ; 1-5)

1 : 16 JĪRAKĀDYARIṢṬA (जीरकाद्यरिष्ट) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Strīrogādhikāra ; 492-495)

जीरकस्य तुलाद्वन्द्वं चतुर्द्रोणजले पचेत् ।
द्रोणशेषे क्षिपेत्तत्र तुलात्रयमितं गुडम् ।। 492 ।।
धातकीं षोडशपलां शुण्ठीञ्च द्विपलोन्मिताम् ।
जातीफलं मुस्तकञ्च चातुर्जातं यमानिकाम् ।। 493 ।।

कक्कोलं देवपुष्पञ्च पलमानेन निक्षिपेत् ।
मासं संस्थाप्य भाण्डे च मृत्तिकापरिनिर्मिते ।। 494 ।।
ततः कल्कान् विनिर्हृत्य पाययेत् कर्षमात्रया ।
अरिष्टो जीरकाख्योऽयं निहन्यात् सूतिकामयान् ।
ग्रहणीमतिसारञ्च तथा वह्नेश्च वैकृतम् ।। 495 ।।
(भैषज्यरत्नावली, स्त्रीरोगाधिकार ; 492-495)

1 : 9 KANAKĀSAVA (कनकासव) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Hikkāśvāsādhikāra ; 98-102)

सङ्क्षुद्य कनकं शाखामूलपत्रफलैः सह ।
ततश्चतुष्पलं ग्राह्यं वृषमूलत्वचस्तथा ।। 98 ।।
मधूकं मागधी व्याघ्री केशरं विश्वभेषजम् ।
भाङ्र्गी तालीशपत्रञ्च सञ्चूर्ण्यैषां पलद्वयम् ।। 99 ।।
सङ्गृह्य धातकीप्रस्थं द्राक्षायाः पलविंशतिम् ।
जलद्रोणद्वयं दत्त्वा शर्करायास्तुलां तथा ।। 100 ।।
क्षौद्रस्यार्धतुलाञ्चापि सर्वं सम्मिश्र्य यत्नतः ।
भाण्डे निक्षिप्य चावृत्य निदध्यान्मासमात्रकम् ।। 101 ।।
निहन्ति निखिलान् श्वासान् कासं यक्ष्माणमेव च ।
क्षतक्षीणं ज्वरं जीर्णं रक्तपित्तमुरःक्षतम् ।। 102 ।।
(भैषज्यरत्नावली, हिक्काश्वासाधिकार ; 98-102)

1 : 14 KHADIRĀRIṢṬA (खदिरारिष्ट) (AFI, Part-I)

(Śārṅgadharasaṁhitā, Madhyamakhaṇḍa, Adhyāya ; 10 ; 60-65)

खदिरस्य तुलाऽद्र्धं तु देवदारु च तत्समम् ।
बाकुची द्वादशपला दार्वी स्यात्पलविंशतिः ।। 60 ।।
त्रिफला विंशतिपला ह्यष्टद्रोणेऽम्भसः पचेत् ।
कषाये द्रोणशेषे च पूते शीते विनिक्षिपेत् ।। 61 ।।
तुलाद्वयं माक्षिकस्य तुलैका शर्करा मता ।
धातक्या विंशतिपलं कंकोलं नागकेशरम् ।। 62 ।।
जातीफलं लवङ्गैलात्वक्पत्राणि पृथक् पृथक् ।
पलोन्मितानि कृष्णाया दद्यात्पलचतुष्टयम् ।। 63 ।।
घृतभाण्डे विनिक्षिप्य मासादूर्ध्वं पिबेन्नरः ।
महाकुष्ठानि हृद्रोगं पाण्डुरोगार्बुदे तथा ।। 64 ।।
गुल्मं ग्रन्थिं कृमीन्कासं श्वासं प्लीहोदरं जयेत् ।
एष वै खदिरारिष्टः सर्वकुष्ठनिवारणः ।। 65 ।।
(शाङ्र्गधरसंहिता, मध्यमखण्ड, अध्याय 10 ; 60-65)

1 : 13 KUMĀRYĀSAVA (B) कुमार्यासव (ख) (AFI, Part-I)

(Yogaratnākara, Gulmacikitsā page 527)

कुमार्याश्च रसद्रोणे गुडं पलशतं तथा ।
तुलाङ्घ्रिसंख्यां विजयां क्वाथयेत्तज्जलार्मणे ।। 1 ।।
चतुर्थांशावशेषे तु पूते तस्मिन्निधापयेत् ।
मधुनश्चाऽऽढकं दत्त्वा धातक्या द्विपलाष्टकम् ।। 2 ।।
स्निग्धभाण्डे विनिक्षिप्य कल्कं चैव प्रदापयेत् ।
जातीफलं लवङ्गं च कंकोलं च कबाबकम् ।। 3 ।।
जटिलाचव्यचित्रं च जातिपत्री सकर्कटम् ।
अक्षं पुष्करमूलं च प्रत्येकं च पलं पलम् ।। 4 ।।
मृतं शुल्वं तथा लोहं शुक्तिमात्रं प्रदापयेत् ।
भूम्यां वा धान्यराशौ वा स्थापयेद्दिनविंशतिम् ।। 5 ।।
तमुद्धृत्य पिबेन्मात्रां यथा चाग्निबलाबलम् ।
पञ्चकासं तथा श्वासं क्षयरोगं च दारुणम् ।। 6 ।।
उदराणि तथाऽष्टौ च षडर्शांसि च नाशयेत् ।
वातव्याधिमपस्मारमन्यान् रोगान् सुदारुणान् ।। 7 ।।
(योगरत्नाकर, गुल्मचिकित्सा ; पृष्ठ 527)

1 : 11 KUṬAJĀRIṢṬA (कुटजारिष्ट) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Atīsārādhikāra ; 97-99)

तुलां कुटजमूलस्य मृद्वीकार्द्धतुलां तथा ।
मधूकपुष्पकाश्मर्योर्भागान् दशपलोन्मितान् ।। 97 ।।
चतुर्द्रोणेऽम्भसः पक्त्वा द्रोणञ्चैवावशेषितम् ।
धातक्या विंशतिपलं गुडस्य च तुलां क्षिपेत् ।। 98 ।।
मासमात्रं स्थितो भाण्डे कुटजारिष्टसंज्ञितः ।
ज्वरान् प्रशमयेत् सर्वान् कुर्यात्तीक्ष्णं धनञ्जयम् ।
दुर्वारां ग्रहणीं हन्ति रक्तातीसारमुल्बणम् ।। 99 ।।
(भैषज्यरत्नावली, अतीसाराधिकार; 97-99)

1 : 32 LOHĀSAVA (लोहासव) (AFI, Part-I)

(Śārṅgadharasaṁhitā, Madhyamakhaṇḍa, Adhyāya 10 ; 34-38)

लोहचूर्णं त्रिकटुकं त्रिफलां च यवानिकाम् ।
विडङ्गं मुस्तकं चित्रं चतु:संख्यापलं पृथक् ।। 34 ।।
धातकीकुसुमानां तु प्रक्षिपेत् पलविंशतिम् ।
चूर्णीकृत्य ततः क्षौद्रं चतु:षष्टिपलं क्षिपेत् ।। 35 ।।
दद्याद्गुडतुलां तत्र जलद्रोणद्वयं तथा ।
घृतभाण्डे विनिक्षिप्य निदध्यान्मासमात्रकम् ।। 36 ।।
लोहासवममुं मर्त्यः पिबेद्वह्निकरं परम् ।
पाण्डुश्वयथुगुल्मानि जठराण्यर्शसां रुजम् ।। 37 ।।
कुष्ठं प्लीहामयं कण्डूं कासं श्वासं भगन्दरम् ।
अरोचकं च ग्रहणीं हृद्रोगं च विनाशयेत् ।। 38 ।।
(शाङ्र्गधरसंहिता, मध्यमखण्ड, अध्याय 10 ; 34-38)

1 : 26 MUSTAKĀRIṢṬA (मुस्तकारिष्ट) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Agnimādyādirogādhikāra ; 108-111)

मुस्तकस्य तुलाद्वन्द्वं चतुर्द्रोणेऽम्बुनः पचेत् ।
पादशेषे रसे तस्मिन् क्षिपेद् गुडतुलात्रयम् ।। 108 ।।
धातकीं षोडशपलां यमानीं विश्वभेषजम् ।
मरिचं देवपुष्पञ्च मेथीं वह्निञ्च जीरकम् ।। 109 ।।
पलयुग्ममितं क्षिप्त्वा रुद्धभाण्डे निधापयेत् ।
संस्थाप्य मासमात्रन्तु ततः संस्रावयेद् भिषक् ।। 110 ।।
अजीर्णमग्निमान्द्यञ्च विसूचीमपि दारुणाम् ।
ग्रहणीं विविधां हन्ति नात्र कार्या विचारणा ।। 111 ।।
(भैषज्यरत्नावली, अग्निमान्द्यादिरोगाधिकार ; 108-111)

1 : 21 PĀRTHĀDYARIṢṬA (पार्थाद्यरिष्ट) (AFI, Part-I)

(***Synonym*** - Arjunāriṣṭa) **(पर्याय- अर्जुनारिष्ट)**

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Hṛdrogādhikāra ; 73-75)
पार्थत्वचस्तुलामेकां मृद्वीकार्द्धतुलां तथा ।
भागं मधूकपुष्पस्य पलविंशतिसम्मितम् ।। 73 ।।
चतुर्द्रोणेऽम्भसः पक्त्वा द्रोणमेवावशेषयेत् ।
धातक्या विंशतिपलं गुडस्य च तुलां क्षिपेत् ।। 74 ।।

मासमात्रं स्थितो भाण्डे भवेत्पार्थाद्यरिष्टकः ।
हृत्फुफ्फुसगदान् सर्वान् हन्त्ययं बलवीर्यकृत् ।। 75 ।।
(भैषज्यरत्नावली, हृद्रोगाधिकार; 73-75)

1 : 22 PIPPALYĀDYĀSAVA (पिप्पल्याद्यासव) (AFI, Part-I)

(Śārṅgadharasaṁhitā, Madhyamakhaṇḍa, Adhyāya 10 ; 28-33)

पिप्पली मरिचं चव्यं हरिद्रा चित्रको घनः ।। 28 ।।
विडङ्गं क्रमुको लोध्रः पाठा धात्र्येलवालुकम् ।
उशीरं चन्दनं कुष्ठं लवङ्गं तगरं तथा ।। 29 ।।
मांसी त्वगेलापत्रं च प्रियङ्गुर्नागकेशरम् ।
एषामर्धपलान्भागान्सूक्ष्मचूर्णीकृताञ्छुभान् 30 ।।
जलद्रोणद्वये क्षिप्त्वा दद्याद्गुडतुलात्रयम् ।
पलानि दश धातक्या द्राक्षा षष्टिपला भवेत् ।। 31 ।।
एतान्येकत्र संयोज्य मृद्भाण्डे च विनिक्षिपेत् ।
ज्ञात्वाऽऽगतरसं सर्वं पाययेदग्न्यपेक्षया ।। 32 ।।
क्षयं गुल्मोदरं कार्श्यं ग्रहणीं पाण्डुतां गदम् ।
अर्शांसि नाशयेच्छीघ्रं पिप्पल्याद्यासवस्त्वयम् ।। 33 ।।
(शाङ्गर्धरसंहिता, मध्यमखण्ड, अध्याय 10 य 28.33द्ध

1 : 2 PUNARNAVADYĀRIṢṬA (पुनर्नवाद्यरिष्ट) (AFI, Part-II)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Śotharogādhikāra ; 192-196)

पुनर्नवे द्वे बले सपाठे वासा गुडूची सहचित्रकेण ।
निदिग्धिका च त्रिपलानि पक्त्वा द्रोणार्द्धशेषे सलिले ततस्तु ।। 192 ।।
पूत्वा रसं द्वे च गुडात्पुराणात् तुले मधुप्रस्थयुतं सुशीतम् ।
मासं निदध्याद् घृतभाजनस्थं पर्णे यवानां परतश्च मासात् ।। 193 ।।
चूर्णीकृतैरर्द्धपलांशिकैस्तं हेमत्वगेलामरिचाम्बुपत्रैः ।
गन्धान्वितं क्षौद्रघृतप्रदिग्धं जीर्णे पिबेद् व्याधिबलं समीक्ष्य ।। 194 ।।
हृत्पाण्डुरोगं श्वयथुं प्रवृद्धं प्लीहभ्रमारोचकमेहगुल्मान् ।
भगन्दरं षड् जठराणि कासं श्वासं ग्रहण्यामयकुष्ठकण्डूः ।। 195 ।।
शाखानिलं बद्धपुरीषताञ्च हिक्कां किलासञ्च हलीमकञ्च ।
क्षिप्रं जयेद् वर्णबलायुरोगस्तेजोन्वितो मांसरसान्नभोजी ।। 196 ।।
(भैषज्यरत्नावली, शोथरोगाधिकार ; 192-196)

1 : 23 PUNARNAVĀSAVA (पुनर्नवासव) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Śotharogādhikāra ; 197-201)

त्रिकटुं त्रिफलां दार्वीं श्वदंष्ट्रां बृहतीद्वयम् ।
वासामेरण्डमूलञ्च कटुकां गजपिप्पलीम् 197 ।।
शोथघ्नीं पिचुमर्द्दञ्च गुडूचीं शुष्कमूलकम् ।
दुरालभां पटोलं च पलांशेन विचूर्णयेत् ।। 198 ।।
धातकीं षोडशपलां द्राक्षायाः पलविंशतिम् ।
तुलामानां सितां दत्त्वा माक्षिकार्द्धतुलां तथा ।। 199 ।।
जलद्रोणद्वयं क्षिप्त्वा मासं भाण्डे निधापयेत् ।
पुनर्नवासवो ह्येष शोथोदरविनाशनः ।। 200 ।।
प्लीहानमम्लपित्तञ्च यकृद्गुल्मज्वरादिकान्
कृच्छ्रसाध्यामयान् सर्वान् नाशयेन्नात्र संशयः ।। 201 ।।
(भैषज्यरत्नावली, शोथरोगाधिकार य 197.201द्ध

1 : 31 ROHĪTAKĀRIṢṬA (रोहीतकारिष्ट) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Plīhayakṛdrogādhikāra ; 84-87.)

रोहीतकतुलामेकाञ्चतुर्द्रोणे जले पचेत् ।
पादशेषे रसे पूते शीते पलशतद्वयम् ।। 84 ।।
दद्याद् गुडस्य धातक्याः पलषोडशिका मता ।
पञ्चकोलं त्रिजातं च त्रिफलाञ्च विनिक्षिपेत् ।। 85 ।।
चूर्णयित्वा पलांशेन ततो भाण्डे निधापयेत् ।
मासादूर्ध्वं च पिबतां गुदजा यान्ति संक्षयम् ।। 86 ।।
ग्रहणीपाण्डुहृद्रोगप्लीहगुल्मोदराणि च ।
कुष्ठशोफारुचिहरो रोहीतारिष्टसंज्ञकः ।। 87 ।।
(भैषज्यरत्नावली, प्लीहयकृद्रोगाधिकार ; 84-87.)

1 : 37 SĀRIVĀDYĀSAVA (सारिवाद्यासव) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Pramehapiḍakādhikāra ; 22-27)
शारिवां मुस्तकं लोध्रं न्यग्रोधं पिप्पलं शटीम् ।
अनन्तां पद्मकं बालं पाठां धात्रीं गुडूचिकाम् ।। 22 ।।
उशीरं चन्दनद्वन्द्वं यमानीं कटुरोहिणीम् ।
पत्रमेलाद्वयं कुष्ठं स्वर्णपत्रीं हरीतकीम् ।। 23 ।।
एषां चतुष्पलान् भागान् सूक्ष्मचूर्णीकृतान् शुभान् ।
जलद्रोणद्वये क्षिप्त्वा दद्याद् गुडतुलात्रयम् ।। 24 ।।

पलानि दश धातक्या द्राक्षां षष्ठिपलां तथा ।
मासं संस्थापयेद् भाण्डे संवृते मृण्मये शुभे ।। 25 ।।
शारिवाद्यासवस्यास्य पानान्मेहाश्च विंशतिः ।
शराविकादयः सर्वाः पिडकास्तत्कृताश्च याः ।। 26 ।।
औपदंशिकरोगाश्च वातरक्तं भगन्दरम् ।
सर्व एते शमं यान्ति व्याधयो नात्र संशयः ।। 27 ।।
(भैषज्यरत्नावली, प्रमेहपिडकाधिकार ; 22-27)

1 : 8 UŚĪRĀSAVA (उशीरासव) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Raktapittādhikāra ; 137-141)

उशीरं बालकं पद्मं काश्मर्यं नीलमुत्पलम् ।
प्रियङ्गुं पद्मकं लोध्रं मञ्जिष्ठां धन्वयासकम् ।। 137 ।।
पाठां किराततिक्तञ्च न्यग्रोधोदुम्बरं शटीम् ।
पर्पटं पुण्डरीकं च पटोलं काञ्चनारकम् ।। 138 ।।
जम्बूशाल्मलिनिर्यासं प्रत्येकं पलसम्मितम् ।
सर्वं सुचूर्णितं कृत्वा द्राक्षायाः पलविंशतिम् ।। 139 ।।
धातकीं षोडशपलां जलद्रोणद्वये क्षिपेत् ।
शर्करायास्तुलां दत्त्वा क्षौद्रस्यार्द्धतुलां तथा ।। 140 ।।
मासं संस्थापयेद् भाण्डे मांसीमरिचधूपिते ।
उशीरासव इत्येष रक्तपित्तविनाशनः ।
पाण्डुकुष्ठप्रमेहार्शःकृमिशोथहरस्तथा ।। 141 ।।
(भैषज्यरत्नावली, रक्तपित्ताधिकार ; 137-141)

3 : 14 DAŚAMŪLA HARĪTAKĪ (दशमूल हरीतकी) (AFI, Part-I)

(Aṣṭāṅgahṛdaya, Cikitsāsthāna, Adhyāya 17 ; 14-16)

दशमूलकषायस्य कंसे पथ्याशतं पचेत् ।। 14 ।।
दत्वा गुडतुलां तस्मिन् लेहे दद्याद्विचूर्णितम् ।
त्रिजातकं त्रिकटुकं किञ्चिच्च यवशूकजम् ।। 15 ।।
प्रस्थार्धं च हिमे क्षौद्रात्तन्निहन्त्युपयोजितम् ।।
प्रवृद्धशोफज्वरमेहगुल्मकार्श्यामवाताम्लकरक्तपित्तम् ।
वैवर्ण्यमूत्रानिलशुक्रदोषश्वासारुचिप्लीहगरोदरं च ।। 16 ।।
(अष्टाङ्गहृदय चिकित्सास्थान, अध्याय 17 ; 14-16)

3 : 15 DRĀKṢĀVALEHA (द्राक्षावलेह) (AFI, Part-I)

(Aṣṭāṅgahṛdaya, Cikitsāsthāna, Adhyāya 16 ; 29-31.)

द्राक्षाप्रस्थं कणाप्रस्थं शर्करार्धतुलां तथा ।। 29 ।।
द्विपलं मधुकं शुण्ठीं त्वक्क्षीरीं च विचूर्णिताम् ।
धात्रीफलरसद्रोणे तत्क्षिप्त्वा लेहवत्पचेत् ।। 30 ।।
शीतान्मधुप्रस्थयुताद् लिह्यात्पाणितलं ततः ।
हलीमकं पाण्डुरोगं कामलां च नियच्छति ।। 31 ।।
(अष्टाङ्गहृदय चिकित्सास्थान, अध्याय 16 ; 29-31.)

3 : 3 ELĀDYA MODAKA(एलाद्य मोदक) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Madātyayādhikāra ; 17-20.)

एलां मधूकमग्निञ्च रजन्यौ द्वे फलत्रयम् ।
रक्तशालिं कणां द्राक्षां खर्जूरञ्च तिलं यवान् ।। 17 ।।
विदारीं गोक्षुर बीजं त्रिवृताञ्च शतावरीम् ।
सञ्चूर्ण्य मोदकं कुर्यात् सितया द्विप्रमाणया ।। 18 ।।
धारोष्णेनापि पयसा मुद्गयूषेण वा समम् ।
पिबेदक्षप्रमाणन्तु प्रातर्नत्वाम्बिकां गदी ।। 19 ।।
मद्यपानसमुत्थानां विकारा निखिला अपि ।
सेवनादस्य नश्यन्ति व्याधयोऽन्ये च दारुणाः ।। 20 ।।
(भैषज्यरत्नावली, मदात्ययाधिकार ; 17-20.)

3 : 19 MADHUSNUHĪ RASĀYANA (मधुस्नुही रसायन) (AFI, Part-I)

(Sahasrayoga, Lehaprakaraṇa ; 41.)

त्रिकटुत्रिफलात्रिजातजातीफलपत्राग्निवरालधान्यकानि ।
यवानीविडङ्गचव्यकुष्ठत्रिवृद्ग्रन्थिकवाजिन्धयुतानि ।। 1 ।।
सभाङ्र्गीतेजोवतिकेसराणिनिष्कद्वयोन्मानविचूर्णितानि ।
संशुद्धगन्धोपलमाहिषाक्षमधुस्नुहीनां च चतुष्पलानि ।। 2 ।।
द्विषट्पलोन्मानघृते विपक्वे सिता पलद्वादशकं क्षिपेच्च ।
ततोन्मथित्वा तु खजेन तस्मिन्सुपाकमायाति ततोऽवतार्य ।। 3 ।।
पूर्वोक्तचूर्णानि विकीर्य शीतेगन्धोपलस्यापि रजांसि दत्त्वा ।। 4 ।।
संयोज्य सम्यक्च सुशीतलेऽस्मिन् प्रस्थं प्रदद्यान्मधुनः सुपात्रे ।
विन्यस्य गुप्तं तु रसायनं तत् प्रातर्लिहेत्कर्षयुतं हिताशी ।
कुष्ठं किलासं पिटकान्प्रमेहान् भगंदरार्शोऽर्बुदगण्डमालाः ।। 5 ।।

निहन्ति कण्ड्वामयावातरक्तपित्तोद्भवान्गुह्यभवान्व्रणांश्च ।
रसायनोऽयं मुनिना कृतश्च मधुस्नुहीनामक एष मुख्यः ।। 6 ।।
(सहस्रयोग, लेहप्रकरण ; 41.)

7 : 27 BHĀSKARALAVAṆA CŪRṆA (भास्करलवण चूर्ण) (AFI, Part-I)

(*Synonym* : Lavaṇabhāskara Cūrṇa)(पर्यायः लवणभास्कर चूर्ण)
(Śārṅgadharasaṁhitā, Madhyamakhaṇḍa, Adhyāya 6 ; 138-144)

सामुद्रलवणं कार्यमष्टकर्षमितं बुधैः ।
पञ्चसौवर्चलं ग्राह्यं बिडं सैन्धवधान्यकात् ।। 138 ।।
पिप्पली पिप्पलीमूलं कृष्णजीरकपत्रकम् ।
नागकेशरतालीसमम्लवेतसकं तथा ।। 139 ।।
द्विकर्षमात्राण्येतानि प्रत्येकं कारयेद् बुधः ।
मरिचं जीरकं विश्वमेकैकं कर्षमात्रकम् ।। 140 ।।
दाडिमं स्याच्चतुष्कर्षं त्वगेले चार्द्धकार्षिके ।
एतच्चूर्णीकृतं सर्वं लवणं भास्कराभिधम् ।। 141 ।।
शाणप्रमाणं देयं तु मस्तुतक्रसुरासवैः ।
वातश्लेष्मभवं गुल्मं प्लीहानमुदरं क्षयम् ।। 142 ।।
अर्शांसि ग्रहणीं कुष्ठं विबिन्धं च भगन्दरम् ।
शोफं शूलं श्वासकासावामवातञ्च हृद्रुजम् ।। 143 ।।
मन्दाग्निं नाशयेदेतद् दीपनं पाचनं परम् ।
सर्वलोकहितार्थाय भास्करेणोदितं पुरा ।। 144 ।।
(शाङ्र्गधरसंहिता, मध्यमखण्ड, अध्याय 6 ; 138-144.)

7 : 8 GOMŪTRA HARĪTAKĪ (गोमूत्र हरीतकी) (AFI, Part-I)

(Aṣṭāṅgahṛdaya, Uttarasthāna, Adhyāya 22 ; 102.)

गोमूत्रक्वथनविलीनविग्रहाणां
पथ्यानां जलमिशिकुष्ठभावितानाम् ।
अत्तारं नरमणवोऽप वक्त्ररोगाः
श्रोतारं नरमिव न स्पृशन्त्यनर्थाः ।। 102 ।।
(अष्टाङ्गहृदय उत्तरास्थान, अध्याय 22 ; 102.)

7 :12JĀTĪPHALĀDYA CŪRṆA (जातीफलाद्य चूर्ण) (AFI, Part-I)

(Śārṅgadharasaṁhitā, Madhyamakhaṇḍa, Adhyāya 6 ; 70-74)

जातीफललवङ्गैलापत्रत्वङ्नागकेशरैः ।। 70 ।।
कर्पूरचन्दनतिलैस्त्वक्क्षीरीतगरामलैः ।
तालीसपिप्पलीपथ्यास्थूलजीरकचित्रकैः ।। 71 ।।
शुण्ठीविडङ्गमरिचैः समभागविचूर्णितैः ।
यावन्त्येतानि सर्वाणि कुर्याद्भङ्गां च तावतीम् ।। 72 ।।
सर्वचूर्णसमा देया शर्करा च भिषग्वरैः ।
कर्षमात्रं ततः खादेन्मधुना प्लावितं सुधीः ।। 73 ।।
अस्य प्रभावाद् ग्रहणीकासश्वासारुचिक्षयाः ।
वातश्लेष्मप्रतिश्यायाः प्रशमं यान्ति वेगतः ।। 74 ।।
(शाङ्र्गधरसंहिता, मध्यमखण्ड, अध्याय 6 ; 70-74.)

7 : 18 NĀRASIṀHA CŪRṆA (नारसिंह चूर्ण) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Vājīkaraṇādhikāra ; 30-37.)

शतावरीरजः प्रस्थं प्रस्थं गोक्षुरकस्य च ।
वराह्या विंशतिपलं गुडूच्याः पञ्चविंशतिः ।। 30 ।।
भल्लातकानां द्वात्रिंशच्चित्रकस्य दशैव तु ।
तिलानां शोधितानाञ्च प्रस्थं दद्यात् सुचूर्णितम् ।। 31 ।।
त्र्यूषणस्य पलान्यष्टौ शर्करायाश्च सप्ततिः ।।
माक्षिकं शर्करार्द्धेन माक्षिकार्द्धेन वै घृतम् ।। 32 ।।
शतावरीसमं देयं विदारीकन्दजं रजः ।
एतदेकीकृतं चूर्णं स्निग्धे भाण्डे निधापयेत् ।। 33 ।।
शाणार्द्धमुपयुञ्जीत यथेष्टञ्चास्य भोजनम् ।
मासैकमुपयोगेन जरां हन्ति रुजामपि ।। 34 ।।
वलीपलितखालित्यमेहपाण्ड्वाढ्यपीनसान् ।
हन्त्यष्टादशकुष्ठानि तथाष्टावुदराणि च ।। 35 ।।
भगन्दरं मूत्रकृच्छ्रं गृध्रसीञ्च हलीमकम् ।
क्षयञ्चैव महाव्याधिं पञ्चकासान् सुदारुणान् ।। 36 ।।
अशीतिं वातजान् रोगांश्चत्वारिंशच्च पैत्तिकान् ।
विंशतिं श्लैष्मिकांश्चापि संसृष्टान् सन्निपातिकान् ।।
सर्वानर्शोगदान् हन्ति वृक्षमिन्द्राशनिर्यथा ।। 37 ।।
(भैषज्यरत्नावली, वाजीकरणाधिकार ; 30-37.)

6 : 19 DĀḌIMĀDI GHṚTA(दाडिमादि घृत) (AFI, Part-I)

(Aṣṭāṅgahṛdaya, Cikitsāsthāna, Adhyāya 16 ; 2-4.)

दाडिमात्कुडवो धान्यात्कुडवार्ध पलं पलम् ।
चित्रकाच्छृंगवेराच्च पिप्पल्यर्धपलं च तैः ।। 2 ।।
कल्कितैर्विंशतिपलं घृतस्य सलिलाढके ।
सिद्धं हृत्पाण्डुगुल्मार्शःप्लीहवातकफार्तिनुत् ।। 3 ।।
दीपनं श्वासकासघ्नं मूढवातानुलोमनम् ।
दुःखप्रसविनीनां च वन्ध्यानां च प्रशस्यते ।। 4 ।।
(अष्टाङ्गहृदय चिकित्सास्थान, अध्याय 16 ; 2-4.)

6 : 5 INDUKĀNTA GHṚTA(इन्दुकान्त घृत) (AFI, Part-I)

(Sahasrayoga, Ghṛtaprakaraṇa ; 5.)

पूतीकदारुदशमूलकषायसिद्धं ।
सक्षीरषट्पलयुतं घृतमिन्दुकान्तम् ।।
(सहस्रयोग, घृतप्रकरण ; 5.)

6 : 35 MAHĀ TRIPHALĀDYA GHṚTA (महात्रिफलाद्य घृत)(AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Netrarogādhikāra ; 173-180.)

त्रिफलायाः रसप्रस्थं प्रस्थं भृंगरसस्य च ।
वृषस्य च रसप्रस्थं शतावर्याश्च तत्समम् ।। 173 ।।
अजाक्षीरं गुडूच्याश्च आमलक्या रसं तथा ।
प्रस्थं प्रस्थं समाहृत्य सर्वैरेभिर्घृतं पचेत् ।। 174 ।।
कल्कैः कणा सिता द्राक्षा त्रिफला नीलमुत्पलम् ।
मधुकं क्षीरकाकोली मधुपर्णी निदिग्धिका ।। 175 ।।
तत् साधुसिद्धं विज्ञाय शुभे भाण्डे निधापयेत् ।
ऊर्द्ध्वपानमधः पानं मध्ये पानञ्च शस्यते ।। 176 ।।
यावन्तो नेत्ररोगास्तान् पानादेवापकर्षति ।
नक्तान्ध्ये तिमिरे काचे नीलिकापटलार्बुदे ।। 177 ।।
अभिष्यन्देऽधिमन्थे च पक्ष्मकोपे सुदारुणे ।
नेत्ररोगेषु सर्वेषु वातपित्तकफेषु च ।। 178 ।।
अदृष्टिं मन्ददृष्टिञ्च कफवातप्रदूषिताम् ।
स्रवतो वातपित्ताभ्यां सकण्ड्वासन्नदूरदृक् ।। 179 ।।
गृध्रदृष्टिकरं सद्यो बलवर्णाग्निवर्द्धनम् ।

सर्वं नेत्रामयं हन्यात् त्रिफलाद्यं महद् घृतम् ।। 180 ।।
(भैषज्यरत्नावली, नेत्ररोगाधिकार ; 173-180.)

6 : 13 TIKTAKA GHṚTA (तिक्तक घृत) (AFI, Part-I)

(Aṣṭāṅgahṛdaya, Cikitsāsthāna, Adhyāya 19 ; 2-7.)

पटोलनिम्बकटुकां दार्वीपाठादुरालभाः ।। 2 ।।
पर्पटं त्रायमाणां च पलांशं पाचयेदपाम् ।
द्व्याढकेऽष्टांशशेषेण तेन कर्षोन्मितैस्तथा ।। 3 ।।
त्रायन्तीमुस्तभूनिम्बकलिङ्गकणचन्दनैः ।
सर्पिषो द्वादशपलं पचेत्तत्तिक्तकं जयेत् ।। 4 ।।
पित्तकुष्ठपरीसर्पपिटिकादाहतृड्भ्रमान् ।
कण्डूपाण्ड्वामयान् गण्डान् दुष्टनाडी व्रणापचीः ।। 5 ।।
विस्फोटविद्रधीगुल्मशोफोन्मादमदानपि ।
हृद्रोगतिमिरव्यङ्गग्रहणीश्वित्रकामलाः ।। 6 ।।
भगन्दरमपस्मारमुदरं प्रदरं गरम् ।
अर्शोऽस्रपित्तमन्यांश्च सुकृच्छ्रान् पित्तजान् गदान् ।। 7 ।।
(अष्टाङ्गहृदय चिकित्सास्थान, अध्याय 19 ; 2-7.)

5 : 3 GOKṢURĀDI GUGGULU (गोक्षुरादि गुग्गुलु) (AFI, Part-I)

(Śārṅgadharasaṁhitā, Madhyamakhaṇḍa, Adhyāya 7 ; 84-87.)

अष्टाविंशतिसंख्यानि पलान्यानीय गोक्षुरात् ।
विपचेत्षड्गुणे नीरे क्वाथो ग्राह्योऽर्धशेषितः ।। 84 ।।
ततः पुनः पचेत्तत्र पुरं सप्तपलं क्षिपेत् ।
गुडपाकसमाकारं ज्ञात्वा तत्र विनिक्षिपेत् ।। 85 ।।
त्रिकटु त्रिफला मुस्तं चूर्णितं पलसप्तकम् ।
ततः पिण्डीकृतस्याऽस्य गुटिका मुखयोजिता ।। 86 ।।
हन्यात्प्रमेहं कृच्छ्रं च प्रदरं मूत्रघातकम् ।
वातास्रं वातरोगांश्च शुक्रदोषं तथाश्मरीम् ।। 87 ।।
(शाङ्र्गधरसंहिता, मध्यमखण्ड, अध्याय 7 ; 84-87.)

5 : 1 KĀÑCANĀRA GUGGULU (काञ्चनार गुग्गुलु) (AFI, Part-I)

(Śārṅgadharasaṁhitā, Madhyamakhaṇḍa, Adhyāya 7 ; 95-100.)

काञ्चनारत्वचो ग्राह्यं पलानां दशकं बुधैः ।। 95 ।।
त्रिफला षट्पला कार्या त्रिकटु स्यात्पलत्रयम् ।
पलैकं वरुणं कुर्यादेलात्वक्पत्रकं तथा ।। 96 ।।
एकैकं कर्षमात्रं स्यात्सर्वाण्येकत्र चूर्णयेत् ।
यावच्चूर्णमिदं सर्वं तावन्मात्रस्तु गुग्गुलुः ।। 97 ।।
संकुट्य सर्वमेकत्र पिण्डं कृत्वा च धारयेत् ।
गुटिकाः शाणिकाः कार्याः प्रातर्ग्राह्या यथोचितम् ।। 98 ।।
गण्डमालां जयत्युग्रामपचीमर्बुदानि च ।
ग्रन्थीन्व्रणांश्च गुल्मांश्च कुष्ठानि च भगन्दरम् ।। 99 ।।
प्रदेयश्चानुपानार्थं क्वाथो मुण्डितकाभवः ।
क्वाथः खदिरसारस्य पथ्याक्वाथोऽथ कोष्णकम् ।। 100 ।।
(शार्ङ्गधरसंहिता, मध्यमखण्ड, अध्याय 7 ; 95-100.)

5 : 8 LĀKṢĀ GUGGULU (लाक्षा गुग्गुलु) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Bhagnādhikāra ; 12-13.)

लाक्षास्थिसंहृत्ककुभाश्वगन्धाश्चूर्णीकृता नागबला पुरश्च ।
संभग्नमुक्तास्थिरुजं निहन्यादङ्गानि कुर्यात्कुलिशोपमानि ।। 12 ।।
अत्रान्यतोपिदृष्टत्वात्तुल्यश्चूर्णेन गुग्गुलुः ।। 13 ।।
(भैषज्यरत्नावली, भग्नाधिकार ; 12-13.)

5 : 1 PAṄCĀMṚTA LAUHA GUGGULU (पंचामृत लौह गुग्गुलु)(AFI, Part-II)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Mastiṣkarogādhikāra ; 52-55.)

रसगन्धकताराभ्रमाक्षिकाणां पलं पलम् ।
लौहस्य द्विपलं चापि गुग्गुलोः पलसप्तकम् ।। 52 ।।
मर्दयेदायसे पात्रे दण्डेनाप्यायसेन च ।
कटुतैलसमायोगाद्यामद्वयमतन्द्रितः ।। 53 ।।
गुञ्जात्रयप्रयोगेण गदा मस्तिष्कसम्भवाः ।
स्नायुजा वातजाश्चापि विनश्यन्ति न संशयः ।। 54 ।।
नासौ संजायते देहे मनुष्याणां कदाचन ।
यं पंचामृतलौहाख्यौ गुग्गुलुर्न हरेद्गदम् ।। 55 ।।

6 : 27 PAṄCATIKTA GUGGULU GHṚTA
(पञ्चतिक्त गुग्गुलु घृत)(AFI, Part-I)

(*Synonym* : (Nimbadi ghṛta) (पर्याय: निम्बादि घृत)

(Aṣṭāṅgahṛdaya, Cikitsāsthāna, Adhyāya 21 ; 57-60)

निम्बामृतावृषपटोलनिदिग्धिकानां
भागान् पृथग्दश पलान् विपचेद्घटेऽपाम् ।
अष्टांशशेषितरसेन पुनश्च तेन्
प्रस्थं घृतस्य विपचेत्पिचुभागकल्कैः ।। 57 ।।
पाठां विडङ्गसुरदारुगजोपकुल्या-
द्विक्षारनागरनिशामिशिचव्यकुष्ठैः ।
तेजोवतीमरिचवत्सकदीप्यकाग्नि-
रोहिण्यरुष्करवचाकणमूलयुक्तैः ।। 59 ।।
मञ्जिष्ठयाऽतिविषया विषया यवान्या
संशुद्धगुग्गुलुपलैरपि पञ्चसंख्यैः ।
तत्सेवितं प्रधमति प्रबलं समीरं
सन्ध्यस्थिमज्जगतमप्यथ कुष्ठमीदृक् ।। 59 ।।
नाडीव्रणार्बुदभगन्दरगण्डमाला-
जत्रूर्ध्वसर्वगदगुल्मगुदोत्थमेहान् ।
यक्ष्माऽरुचिश्वसनपीनसकासशोफ-
हृत्पाण्डुरोगमदविद्रधिवातरक्तम् ।। 60 ।।
(अष्टाङ्गहृदय चिकित्सास्थान, अध्याय 21 ; 57-60.)

5 : 2 PUNARNAV GUGGULU (पुनर्नवा गुग्गुलु) (AFI, Part-II)

(Bhāratabhaiṣajya-Ratnākara Tṛtīyabhāga ; 4012)

पुनर्नवामूलशतं विशुद्धं, रुबूकमूलञ्च तथा प्रयोज्यम् ।
दत्त्वा पलं षोडशकञ्च शुण्ठ्या संकुट्य सम्यग्विपचेद् घटेऽपाम् ।। 1 ।।
पलानि चाष्टादश कौशिकस्य तेनाष्टशेषेण पुनः पचेत्तु ।। 2 ।।
निकुम्भचूर्णस्य पलं गुडूच्याः पलद्वयञ्च द्विपलं प्रतीह ।
फलत्रयं त्र्यूषणचित्रकाणि सिन्धूत्थभल्लातविडङ्गकानि ।। 3 ।।
कर्षं तथा माक्षिकधातुचूर्णं पुनर्नवायाः पलमेव चूर्णम् ।
चूर्णानि दत्त्वा ह्यवतार्य शीते खादेन्नरो माषत्रयप्रमाणम् ।। 4 ।।
वातासृजं वृद्धिगदञ्च सप्त जयत्यवश्यं त्वथ गृध्रसीञ्च ।
जङ्घोरुपृष्ठत्रिकबस्तिजञ्च तथामवातं प्रबलञ्च शीघ्रम् ।। 5 ।।
(भारतभैषज्यरत्नाकर, तृतीयभाग ; 4012)

5 :11 SAPTAVIṀŚATIKA GUGGULU (सप्तविंशतिक गुग्गुलु) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Bhagandarādhikāra ; 16-21.)

त्रिकटुत्रिफलामुस्तविडङ्गामृतचित्रकम् ।
शट्येला पिप्पलीमूलं हपुषा सुरदारु च ।। 16 ।।
तुम्बुरु पुष्करं चव्यं विशाला रजनीद्वयम् ।
विडसौवर्चले क्षारौ सैन्धवं गजपिप्पली ।। 17 ।।
यावन्त्येतानि चूर्णानि तावद्द्विगुणगुग्गुलुः ।
कोलप्रमाणां गुडिकां भक्षयेन्मधुना सह ।। 18 ।।
कासं श्वासं तथा शोथमर्शांसि च भगन्दरम् ।
हृच्छूलं पार्श्वशूलञ्च कुक्षिबस्तिगुदे रुजम् ।। 19 ।।
अश्मरीं मूत्रकृच्छ्रञ्च अन्त्रवृद्धिं तथा कृमीन् ।
चिरज्वरोपसृष्टानां क्षयोपहतचेतसाम् ।। 20 ।।
आनाहञ्च तथोन्मादं कुष्ठानि चोदराणि च ।
नाडीदुष्टव्रणान सर्वान् प्रमेहं श्लीपदं तथा ।
सप्तविंशतिको हन्ति सर्वरोगनिषूदनः ।। 21 ।।
(भैषज्यरत्नावली, भगन्दराधिकार ; 16-21.)

5 : 12 SIṀHANĀDA GUGGULU (सिंहनाद गुग्गुलु) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Āmavātādhikāra ; 130-135.)

पलत्रयं कषायस्य त्रिफलायाः सुचूर्णितम् ।
सौगन्धिकपलञ्चैकं कौशिकस्य पलन्तथा ।। 130 ।।
कुडवं चित्रतैलस्य सर्वमादाय यत्नतः ।
पाचयेत्पाकविद्वैद्यः पात्रे लौहमये दृढे ।। 131 ।।
हन्ति वातं तथा पित्तं श्लेष्माणं खञ्जपङ्गुताम् ।
श्वासं सुदुर्जयं हन्ति कासं पञ्चविधन्तथा ।। 132 ।।
कुष्ठानि वातरक्तानि गुल्मशूलोदराणि च ।
आमवातं जयेदेतदपि वैद्यविवर्ज्जितम् ।। 133 ।।
एतदभ्यासयोगेन जरापलितनाशनम् ।
सर्पिस्तैलवसोपेतमश्नीयाच्छालिषष्टिकम् ।। 134 ।।
सिंहनाद इति ख्यातो रोगवारणदर्पहा ।
वह्निवृद्धिकरः पुंसां भाषितो दण्डपाणिना ।। 135 ।।
(भैषज्यरत्नावली, आमवातावाधिकार ; 130-135.)

5 :4 TRAYODAŚĀṄGA GUGGULU (त्रयोदशांग गुग्गुलु) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Vatavyādhyadhikāra ; 89-92.)

आभाश्वगन्धा हवुषा गुडूची शतावरी गोक्षुरवृद्धदारकम् ।
रास्ना शताह्वा सशटी यमानी सनागरा चेति समैश्च चूर्णम् ।। 89 ।।
तुल्यं भवेत्कौशिकमत्र मध्ये देयं तथा सर्पिरथार्द्धभागम् ।
कोलार्धमात्रन्तु ततः प्रयोगान् कृत्वानुपानं सुरयाथ यूषैः ।। 90 ।।
मद्येन वा कोष्णजलेन वाथ क्षीरेण वा मांसरसेन वापि ।
कटिग्रहे गृध्रसिबाहुपृष्ठे हनुग्रहे जानुनि पादयुग्मे ।। 91 ।।
सन्धिस्थिते चास्थिगते च वाते मज्जाश्रिते स्नायुगते च दुष्टे ।
रोगान् जयेद्वातकफानुविद्धान् वातेरितान् हृद्ग्रहयोनिदोषान् ।।
भग्नास्थिविद्धेषु च खञ्जवाते त्रयोदशाङ्गं प्रवदन्ति सन्तः ।। 92 ।।
(भैषज्यरत्नावली, वातव्याध्यधिकार ; 89-92.)

5 : 5 TRIPHALĀ GUGGULU (त्रिफलागुग्गुलु) (AFI, Part-I)

(Śārṅgadharasaṁhitā, Madhyamakhaṇḍa, Adhyāya 7 ; 82-83)

त्रिपलं त्रिफलाचूर्णं कृष्णाचूर्णं पलोन्मितम् ।
गुग्गुलुं पाञ्चपलिकं क्षोदयेत्सर्वमेकतः ।। 82 ।।
ततस्तु गुटिकां कृत्वा प्रयुञ्ज्याद्वह्न्यपेक्षया ।
भगन्दरं गुल्मशोथावर्शांसि च विनाशयेत् ।। 83 ।।
(शाङ्र्गधरसंहिता, मध्यमखण्ड, अध्याय 7 ; 82-83.)

5 : 10 VĀTĀRI GUGGULU (वातारि गुग्गुलु) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Amavātādhikāra ; 87-89.)

वातारितैलसंयुक्तं गन्धकं पुरसंयुतम् ।
फलत्रययुतं कृत्वा पिट्टयित्वा चिरं रुजि ।। 87 ।।
भक्षयेत्प्रत्यहं प्रातरुष्णतोयानुपानतः ।
दिने दिने प्रयोक्तव्यं मासमेकं निरन्तरम् ।। 88 ।।
सामवातं कटीशूलं गृध्रसी खञ्जपङ्गुताम् ।
वातरक्तं सशोथञ्च सदाहं क्रोष्टुशीर्षकम् ।
शमयेद्बहुशो दृष्टमपि वैद्यविवर्जितम् ।। 89 ।।
(भैषज्यरत्नावली, आमवाताधिकार ; 87-89.)

5 : 9 VYOṢĀDI GUGGULU (व्योषादि गुग्गुलु) (AFI, Part-I)

(Aṣṭāṅgahṛdaya, Cikitsāsthāna, Adhyāya 21 ; 49.)

व्योषाग्निमुस्तत्रिफलाविडङ्गैर्गुग्गुलुं समम् ।। 49 ।।
(अष्टाङ्गहृदय चिकित्सा स्थान, अध्याय 21 ; 49.)

5 : 7 YOGAR□JA GUGGULU (योगराज गुग्गुलु) (AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Āmavatādhikāra ; 90-95.)

चित्रकं पिप्पलीमूलं यमानी कारवी तथा ।
विडङ्गान्यजमोदा च जीरकं सुरदारु च ।। 90 ।।
चव्येला सैन्धवं कुष्ठं रास्नागोक्षुरधान्यकम् ।
त्रिफलां मुस्तकं व्योषं त्वगुशीरं यवाग्रजम् ।। 91 ।।
तालीशपत्रं पत्रञ्च श्लक्ष्णचूर्णानि कारयेत् ।
यावन्त्येतानि चूर्णानि तावन्मात्रन्तु गग्गुलुम् ।। 92 ।।
सम्मर्द्य सर्पिषा गाढं स्निग्धे भाण्डे निधापयेत् ।
अतो मात्रां प्रयुञ्जीत यथेष्टाहारवानपि ।। 93 ।।
योगराज इति ख्यातो योगोऽयममृतोपमः ।
आमवाताढ्यवातादीन् कृमिदुष्टव्रणानि च ।। 94 ।।
प्लीहगुल्मोदरानाहदुर्नामानि विनाशयेत् ।
अग्निञ्च कुरुते दीप्तं तेजो वृद्धिं बलं तथा ।
वातरोगान् जयत्येष सन्धिमज्जगतानपि ।। 95 ।।
(भैषज्यरत्नावली, आमवाताधिकार ; 90-95.)

8 : 12 ŚAMBŪKĀDYA TAILA (शम्बूकाद्य तैल((AFI, Part-I)

(Bhaiṣajyaratnāvalī, Karṇarogādhikāra ; 40.)

शम्बूकस्य च मांसेन कटुतैलं विपाचितम् ।
तस्य पूरणमात्रेण कर्णनाडी प्रशाम्यति ।। 40 ।।
(भैषज्यरत्नावली, कर्णरोगाधिकार ; 40.)

KṢĀRA SŪTRA (क्षार सूत्र)

(चक्रदत्त, अर्शश्चिकित्सा, 148)

भावितं रजनीचूर्णैः स्नुहीक्षीरैः पुनः पुनः ।
बन्धनात् सुदृढं सूत्रं भिनत्त्यर्शोभगन्दरम् ।। 148 ।।

कृशदुर्बलभीरूणां नाडी मर्माश्रिता च या ।
क्षारसूत्रेण तां छिन्द्यान्नतु शस्त्रेण बुद्धिमान् ।। 26 ।।
एषण्या गतिमन्विष्य क्षारसूत्रानुसारिणीम् ।
सूचीं निदध्याद् गत्यन्ते तथोन्नम्याशु निर्हरेत् ।। 27 ।।
सूत्रस्यान्तं समानीय गाढं बन्धं समाचरेत् ।
ततः क्षारबलं वीक्ष्य सूत्रमन्यत् प्रवेशयेत् ।। 28 ।।
क्षाराक्तं मतिमान् वैद्यो यावन्न छिद्यते गतिः ।
भगन्दरेऽप्येष विधिः कार्यो वैद्येन जानता ।। 29 ।।
अर्बुदादिषु चोत्क्षिप्य मूले सूत्रं निधापयेत् ।
सूचीभिर्यववक्त्राभिराचितं वा समन्ततः ।
मूले सूत्रेण बध्नीयाच्छिन्ने चोपचरेद् व्रणम् ।। 30 ।।
(सुश्रुतसंहिता, चिकित्सास्थान, अध्याय 17 ; 26-30)

APPENDIX-10

LIST OF SINGLE DRUGS USED IN FORMULATIONS

10.1 List of Single Drugs of Animal origin used in Formulations with equivalent English Names:

Ajākṣīra	Goat milk
Dadhi (Godadhi)	Cows milk
Ghṛta (Goghṛta)	Clarified butter from cow□s milk
Gomūtra	Cow’s urine
Kṣaudra (Madhu)	Honey
Lākṣā	Laccifer lacca
Mākṣika (Madhu)	Honey
Sambūka	Pilo globosa
Sarpi (Goghṛta)	Clarified butter from cow□s milk

10.2 List of Single Drugs of Mineral/Metal origin used in Formulations with equivalent English Names:

Abhraka Bhasma	Mica
Gandhaka	Sulphur
Loha Cūrṇa	Megnatite
Mṛta Loha	Megnatite
Mṛta śulva.	Copper
Mākṣika dhātu Cūrṇa.	Chalcopyrite
Mākṣika	Chalcopyrite
Rajata	Silver
Rasa (śuddha Pārada)	Mercury
Sāmudra Lavaṇa	Sea salt
Saindhava Lavaṇa	Rock salt

Sarjikṣāra	Fuller earth
Sauvarcala Lavaṇa	Black salt
Sindhūttha (Saindhava Lavaṇa)	Rock salt
Viḍa Lavaṇa	Black salt

10.3 List of Single Drugs of Plant origin used in Formulations, with Latin Nomenclature:

Name of the Drug	**Botanical Name**
Agaru	*Aquilaria agallocha* Roxb.
Agnimantha	*Clerodendrum phlomidis* Linn.
Ājamodā	*Apium leptophyllum* (Pers.) F.V.M. ex Benth.
Āmalakī	*Phyllanthus embilca* (*Emblica officinalis* Gaertn.)
Apāmārga	*Achyranthes aspera* Linn.
Ārdraka	*Zingiber officinale* Rosc.
Arka	*Calotropis procera* (Ait.) R. Br.
Asana	*Pterocarpus marsupium* Roxb.
Aśvagandhā	*Withania somnifera* Dunal.
Ativisā	*Aconitum heterophyllum* Wall. Ex Royle
Balā	*Sida cordifolia* Linn.
Bākucī	*Psoralea corylifolia* Linn.
Bhallātaka	*Semecarpus anacardium* Linn.
Bhṛṅgarāja	*Eclipta alba* Hassk
Bibhītaka	*Terminalia bellirica* Roxb.
Bilva	*Aegle marmelos* Corr.
Brāhmī	*Bacopa monnieri* (Linn.) Wettst.
Bṛhatī	*Solanum indicum* Linn.
Bhūmyāmalkī	*Phyllanthus amarus* Schun. & Th.

Cakramarda	*Cassia tora* Linn.
Cavya	*Piper retrofractum* Vahl.
Ciñca	*Tamarindus indica* Linn.
Citraka	*Plumbago zeylanica* Linn.
Darabh	*Imperata cylindrica* (L.) Beauv
Dāḍima	*Punica granatum* Linn.
Dantī	*Baliospermum montanum* Muell-Arg.
Dāruharidrā	*Berberis aristata* DC
Devadāru	*Cedrus deodara* (Roxb.) Loud.
Dhānyaka	*Coriandrum sativum* Linn.
Drākṣā	*Vitis vinifera* Linn.
Elāvāluka	*Prunus* avium Linn.
Eraṇḍa	*Ricinus communis* Linn.
Gambhārī	*Gmelina arborea* Linn.
Gokṣura	*Tribulus terrestris* Linn.
Guḍūcī	*Tinospora cordifolia* (Willd.) Miers.
Guggulu	*Commiphora wightii* (Arn.) Bhand.
Haridrā	*Curcuma longa* Linn.
Harītakī	*Terminalia chebula* Retz.
Hiṁsrā	*Capparis spinosa* Linn.
Hiṅgu	*Ferula foetida* Regel.
Hrīvera	*Coleus vettiveroides* K.C. Jacob
Ikṣu	*Saccharum officinarum* Linn.
Īśvarī	*Aristolochia indica* Linn.
Indravāruṇī	*Citrullus colocynthis* Schrad.
Jambu	*Syzygium cuminii* (Linn.) Skeels

Jatāmāṁsī	*Nardostachys jatamansi* DC.
Jātī	*Jasminum officinale* Linn.
Jātiphala	*Myristica fragrans* Houtt.
Jivantī	*Leptadenia* reticulata Weight & Arn.
Jīvaka	*Malaxis acuminata* D.Don
Kākanāśikā	*Martynia annua* L.
Kākolī	*Lilium polyphyllum* D.Don
Kamala	*Nelumbo nucifera* Gaertn.
Kaṅkola	*Piper cubeba* Linn. f.
Kaṇṭakārī	*Solanum surattense* Burm.f.
Karañja	*Pongamia pinnata* (Linn.)
Karkaṭaśṛṅgī	*Pistacia lentiscus* Linn.
Kāsa	*Saccharum spontaneum* Linn.
Kaṭphala	*Myrica esculenta* Buch.zhHam. Ex D.Don
Kaṭukā	*Picrorhiza kurroa* Royle ex Benth.
Khadira	*Acacia catechu* (Linn. f.) Willd.
Kola	*Zizyphus jujuba* Lam.
Kṛṣṇajīraka	*Carum carvi* Linn.
Kṛṣṇasārivā	*Cryptolepis buchanani* Roem. & Schult.
Kṣīravidārī	*Ipomoea digitata* Linn.
Kulañjana	*Alpinia galanga* Willd.
Kulattha	*Vigna unguiculata* (Linn.) Walp.
Kunduru	*Boswellia serrata* Roxb.
Kuṅkuma(Vāhlīka)	*Crocus sativws* L.
Kūṣmāṇḍa	*Benincasa hispida* (Thunb.) Cogn.
Kuṣṭha	*Saussurea lappa* C.B. Clarke

Laśuna	*Allium sativum* Linn.
Lavaṅga	*Syzygium aromaticum* (Linn.) Merr. & L.M. Perry
Marica	*Piper nigrum* Linn.
Matsyākṣī	*Alternanthera sessilis* (Linn.) R.Br.
Medā	*Polygonatum cirrhifolium* Royal
Mocarasa (Śālmalī)	*Salmalia malabarica* (DC) Schott & Endl.
Mūlaka	*Raphanus sativus* Linn.
Mañjiṣṭhā	*Rubia cordifolia* Linn.
Mustā	*Cyperus rotundus* Linn.
Nāgakeśara	*Mesua ferrea* Linn.
Nimba	*Azadirachta indica* A.Juss.
Padmaka	*Prunus cerasoides* D.Don
Palāśa	*Butea monosperma* (Lam.) Kuntze
Pāṭolā	*Trichosanthes dioica* Roxb.
Pāṣāṇa Bheda	*Bergenia ciliata* (Haw.) Sternb.
Pāṭalā	*Stereospermum suaveolens* DC.
Pāṭhā	*Cissampelos pareira* Linn.
Pippalī	*Piper longum* Linn.
Priyāla	*Buchanania lanzan* Spreng.
Priyaṅgu	*Callicarpa macrophylla* Vahl.
Pṛśniparṇī	*Uraria picta* Desv.
Pūga	*Areca catechu* Linn.
Punarnavā (Rakta)	*Boerhaavia diffusa* Linn.
Puṣkara	*Inula racemosa* Hook.f.
Raktacandana	*Pterocarpus santalinus* Linn.
Ṛṣabhaka	*Malaxis muscifera* (Lindley) Kuntze.

Ṛddhī	*Habenaria intermedia* D.Don
Śaileya	*Parmelia perlata* (Huds.) Ach.
Śālaparnī	*Desmodium gangeticum* DC.
Śāli	*Oryza sativa* Linn.
Samaṅga (Lajjālu)	*Mimosa pudica* L.
Saṅkhapuṣpī	*Convolvulus pluricaulis* Choisy
Saptalā	*Euphorbia dracunculoides* Lam.
Sarala	*Pinus roxburghii* Sargent.
Sarṣapa	*Brassica campestris* Linn.
Śatāvarī	*Asparagus recemosus* Willd.
Śatī	*Hedychium spicatum* Ham. Ex Smith
Śigru	*Moringa oleifera* Lam.
Śṛṅgāṭaka	*Trapa natans* Linn.
Śthūlailā	*Amomum subulatum* Roxb.
Śūkṣmailā	*Elettaria cardamomum* (Linn.) Maton
Śuṇṭhī	*Zingiber officinale* Roxb.
Śūraṇa	*Amorphophallus campanulatus* (Roxb.) Blume
Śveta sārivā	*Hemidesmus indicus* (Linn.) R.Br.
Śvetacandana	*Santalum album* Linn.
Śvetajīraka	*Cuminum cyminum* Linn.
Śyonāka	*Oroxylum indicum* vent.
Tagara	*Valeriana wallichii* DC.
Tālīsa	*Abies webbiana* Lindl.
Tila	*Sesamum indicum* Linn.
Trivṛt	*Operculina turpethum* (Linn.) Silva Manso
Tugākṣīrī	*Bambusa bambos* Druce.

Tvak	*Cinnamomum zeylanicum* Blume
Tvakapatra	*Cinnamomum tamala* (Buch.-Ham) Nees & Eberm.
Uśīra	*Vetiveria zizanioides* (Linn.) Nash
Utpala	*Nymphaea stellata* Willd.
Vacā	*Acorus calamus* Linn.
Vāsā	*Adhatoda vasica* Nees
Viḍaṅga	*Embelia ribes* Burm.f.
Vidārī	*Pueraria tuberosa* DC.
Yaṣṭī	*Glycyrrhiza glabra* Linn.
Yava	*Hordeum vulgare* Linn.
Yavānī	*Trachyspermum ammi* (Linn.) Sprague ex Turril

APPENDIX-11

BIBLIOGRAPHY

1	Vāgbhaṭa	Aṣṭāṅgahṛdaya, Ed. By Lāla Chanda Vaidya; Motīlāla Banārasī Dāsa, Vārāṇasī 1963
2	Upādhyāya Mādhava	Āyurveda Prakāśa, Ed. By Gularāja Śarmā Miśra
3	Govinda Dāsa	Bhaiṣajyaratnāvalī, Red and Ed. Narendra Nātha Miśra, Jayadeva Vidyālaṅkāra, Haridatta Śāstrī, Lālachandajī Vaidya, Motīlāla Banārasī Dāsa, Vārāṇasī, Saṁvat 2019
4	Bhārata	Bhaiṣajya Ratnākara Ed. By Gopinātha Gupta, Śivarāmacandra Bhattācārya, Uñjhā Pharmacy, 2nd edition,1947,Part - III
5	Cakrapāṇi Datta	Cakradatta, Ed. Jagadīśvara Prasāda, Chaukhamba Saṁskṛta Series Office, Vārāṇasī 1961
6	Yādavajī Trikamajī Ācārya	Rasāmṛta, Motīlāla Banārasī Dāsa, Vārāṇasī 1951
7	Vāgbhaṭa	Rasaratnasamuccaya, Ed. By Dharmānanda Śarmā, Motīlāla Banārasī Dāsa, New Delhi 2nd Edition, 1962
8	Sadānanda Śarmā	Rasataraṅginī, Ed. By Dharmānanda Śāstrī; Motīlāla Banārasī Dāsa, Vārāṇasī Saṁvat 2016
9		Sahasrayoga
10	Śāraṅgdhara Ācārya	Śāraṅgdhara Saṁhitā, Red. Āḍhamalla, Ed. By Paraśu Rāma Śāstrī, Nirnaya Sāgar Press, Bombay 2nd Edition 1931
11	Suśruta	Suśruta Saṁhitā, Ed. By Atri Deva Vidyālaṅkāra, Motīlāla Banārasī Dāsa, Vārāṇasī 3rd Edition 1960
12		Yogaratnākara, Chaukhamba Sanskrit Series, Vārānasī 1955